

Miha Naglič

Več svetov v enem letu

Zakaj »leto velikih nasprotij«? Zato, ker imamo na eni strani ljudi, ki so žrtve naravnih nesreč, tudi pri nas, in po svetu vse več ljudi, ki so jih vojne pahnile v humanitarno katastrofo. Na drugi strani pa človeška večina vse to radovedno in neprizadeto gleda na ekranih, od daleč, kakor da se dogaja v nekem drugem svetu ...

V začetku 2014 je kazalo, da to leto ne bo nič posebnega. Potem pa je narava že na prvi februarjski dan napovedala, da ne bo tako. Na dan pred svečnico se je začel žled. Na svečnico pa se je ves osrednji del Slovenije začel spreminjati v deželno sveč – ledenih. Vse se je obleklo v led, drevesa, žice in kabli električnih in telefonskih vodov, ceste ... V gozdovih je začelo pokati, a ni bila vojna. Drevje je padalo na ceste in jih zapiralo. Najbolj pa se nam je poznalo, ko je led potrgal električne in telefonske vode. In je del dežele zajel električni mrk. Ponekod je trajal le kak dan, drugje več tednov, ve-

čja mesta ga sploh niso doživela. V prvih dveh tednih februarja sta bili Sloveniji dve – ena z elektriko, druga brez nje.

Eni v temi, drugi na svetlem

Moj dom je bil v tisti brez elektrike. Večkrat sem že vprašal, kaj je pravzaprav ta elektrika? Jo znate razložiti v enem stavku? Fiziki pravijo, da je »usmerjeno gibanje elektronov po vodniku«. Večina ljudi pa ve predvsem to, da je nevarna; če se z njo rokuješ, te strese ali celo ubije. Ne smemo se je dotikati, hkrati pa brez nje ne moremo živeti.

Večkrat sem že besedoval o tem, kako je v našem času brez elektrike. To načelno vemo vsi, konkretno doživetje je pa res posebna izkušnja. Včasih obžalujem, ker sem hišo gradil še po starem in zato ni »nizkoenergijska« in še manj »brezenergijska«. Iz nostalgije po otroških letih, ko sem se pri stari mami grel na krušni peči in pozneje na naši domači »ta nizki« peči, sem si tudi v svoji hiši omislil prav takšno fosilno in potratno reč. V kuhinji pa si je moja boljša polovica poleg sodobnega štedilnika omislila še mali zidani »šparhert« na drva. In prav to dvojce nas je v tistih februarjskih dneh

Žled 2014. Kdo bo močnejši: narava ali človek, ki si domišlja, da je njen gospodar? / Foto: Gorazd Kavčič

Poplavljeni Poljanska dolina, 22. oktobra 2014 / Foto: Tina Dokl

reševalo. »Centralna« seveda ni delovala, onemeli so vsi ekrani in zvočniki, vode za kopalnico se ni dalo več ogreti ... Najhuje pa me je udarilo dejstvo, da doma tudi delam; delavnico je sicer čisto spodobno grela krušna peč, a moje glavno produkcijsko sredstvo – hišni računalnik – je odpovedalo poslušnost. Da bi bilo ugodje popolno, so velika drevesa, ki jih je lomil žled, na več mestih potrgala telefonski kabel, ki vodi do hiše in novinarju delo na domu sploh omogoča. Zgodil se mi je totalni izklop ... In pri meni je trajal cela dva tedna, od prve do tretje sobote v februarju.

Kako blizu sta si lahko kamena in informacijska doba! Eni smo sedeli v večerni temi na peči in skušali (ne prav uspešno) obuditi staro, a pozabljeno večino pripovedovanja zgodb. Druge državljanke iste države pa so o katastrofalnem naravnem dogajanju informirali s pomočjo informacijsko-komunikacijske tehnologije. Med obema območjema je bilo lahko le par kilometrov razlike. Pri meni elektrike ni bilo, v sosednji vasi, ki je le en kilometer stran, je bila. Eni smo sedeli ob ognju kakor neandertalci v starejši kameni dobi, drugi pa so nas gledali na ekranih ... Ta naša Slovenija je res razdvojena. Na Prešernov dan 2013 se je to pokazalo

v politiki, v množičnih zborovanjih na ljubljanskih ulicah in trgih. Najprej je na Kongresnem trgu že dopoldne zborovala desna, tradicionalna, konservativna Slovenija, katere voditelj je bil takrat še prepričljivo Janez Janša. Ko se je ta zbor razšel, se je v še večjem številu zbrala in manifestirala t. i. vstajniška Slovenija, bolj leva, domnevno tudi bolj moderna in liberalna. Podrobnosti zdaj niso več tako pomembne, važno je to, da sta bili Sloveniji dve. In dve sta bili tudi okoli Prešernovega dneva 2014, le da to pot nista bili razdvojeni po politični liniji; razložili sta se po tem, da je ena imela elektriko, druga pa ne. Ena je bila razsvetljena, druga v temi. Po naravi dogajanja, ki ga je povzročil hud žled, je nanoslo, da je bila razsvetljena predvsem mestna ali urbana, mračnjaška pa podeželska ali ruralna Slovenija. V temi so se za daljši čas znašla tudi nekatera podeželska mesta (Postojna, Logatec, Cerknica ...).

Del od žleda prizadetega območja sem skušal sredi devetdesetih poimenovati z besedo Rovtarija (po zgledu Prlekije). Gre za porečje obeh Sor in Idrijce, kjer se govorijo rovtarska narečja in klekljajo čipke, nastalo pa je z rovtarsko kolonizacijo. Zelo bogato je tudi umetniško, zlasti likovno. In prav iz te kulturne pokra-

jine sta dve od tistih zvezd, ki so zablestele ob Prešernovem dnevu 2014. Na predvečer kulturnega praznika je Prešernovo nagrado dobil poleti umrli pisatelj Vladimir Kavčič (1932–2014), večina njegovih del se dogaja prav tu. Naslednji večer je bil na istem kraju, v Cankarjevem domu, koncert ob desetletnici skupine Fantje z Jazbecove grape; njena zvezda je pevka Uršula Ramoveš, pojejo pa pesmi Janeza Ramoveša. V rovtarski poljanščini. V romanih rojaka Vladimira Kavčiča prevladujejo temni toni, ljudi pesti usoda, ki je dostikrat zelo težka. Klonejo pa ne. Kljubovati in težiti k svetlobi je njihov moto, nekoč in danes.

Eni v miru, drugi v vojni

Ta fenomen, da so eni (manjšina) vpleteni v neko dogajanje v živo, neposredno, drugi (večina) pa ga spremljajo na ekranih, je tudi sicer vse bolj značilno za sodobni svet. Prej sem ga pokazal v miniatarki: eni smo bili vključeni v žled in njegove posledice, drugi so nas gledali na televizijskih in spletnih ekranih. Zdaj pa razširimo ta pogled na cel svet. Ko so bile v Sočiju zimske olimpijske igre in v Braziliji svetovno prvenstvo v nogometu, se je manjšina borila v športnih arenah, ve-

Taki so bili zdravi in krepki moški iz plemena Nuba, ko jih je okrog 1970 fotografirala legendarna in kontroverzna Leni Riefenstahl. / Foto: Wikipedija

In taki so Nube danes, ko lačni in obupani čakajo na bližnjo smrt. Sestradani so in opazno izčrpani, mnogi so bolni. Med njimi ni niti enega zdravnika, nimajo nobenih zdravil. Največ jih ubijajo črevesne bolezni in malarija ... / Foto: Tomo Križnar

čina pa je navijala ali le neprizadeto opazovala; od teh je bila spet le manjšina prisotna ob tekmovališčih, večina pa je to dogajanje opazovala na ekranih. Ko gre za šport, je to nekako normalno. Ko gre za vojno, pa se nam ob tem fenomenu zastavi moralno vprašanje: je pravično, da se morajo eni boriti ali prestrašeno čakati, da jih bodo pobili, posilili, pregnali ali vsaj pretepli in okradli, večina pa nas vse to samo neprizadeto gleda in še to le na daljavo. Lahko tudi opazovalci kaj storimo, da ne bi bilo tako? Je to sploh mogoče? To vprašanje se je zastavljalo že v zadnjem desetletju prejšnjega tisočletja ob jugoslovanskih vojnah, dve desetletji pozneje se postavlja ob vojnah v Ukrajini, Siriji, Iraku, Afganistanu – če izberemo le najbolj krute in medijsko najbolj izpostavljene.

Še več pa je takih vrst nasilja, ki jih mediji prezrejo, so manj pomembne ali premalo atraktivne. Gorenjski rojak in aktivist za preživetje njemu ljubih staroselcev Tomo Križnar nam je 26. maja 2014 iz Kaude v Sudanu po e-pošti poslal poročilo, ki se začneja takole: »Po dveh dneh na frontni črti v gorah Kowalib smo se pod večer vrnili na domačijo našega nubskega prijatelja in sodelavca Jacoba Williamsa v Kaudi. Njegova žena nam je prihitela nasproti s kosom železa v rokah in kazala nekam za hišo. Pohite-

li smo tja in našli luknjo v mreži na oknu. Bomba je treščila samo kakih sto petdeset metrov proč. Skoraj točno v sredino nubske staroselske organizacije za samopomoč okrog 11.30 danes dopoldne. Jacobova žena je s štiriletno Kako in samo enajst dni starim sinkom preživela v lisičji luknji poleg. V edini človekoljubni organizaciji, ki si upa pomagati v tej oblegani in prepovedani enklavi v Sudanu, so nam povedali, da je danes padlo na Kaudo devet bomb. Ena v samem centru stare tradicionalne tržnice, druga na že tako skoraj porušeno britansko kolonialno šolo in ostale okrog tega največjega kraja na osvobojenem ozemlju, ki ga nadzirajo nubske borci za svobodo SPLA ...« Tomo poudarja, kako je ob vsaki vrnitvi v njemu ljube kraje položaj še slabši. »Begunce smo našli živeti v nekakšni kameni dobi, v največjem pomanjkanju vsega, s čimer se ponaša tako imenovani civilizirani svet, in na koncu svojih moči. Nadaljuje se arabska politika iztrebljanja afriških staroselcev iz starega Sudana, ki jo očitno sprejemajo vse mednarodne institucije, vključno z Varnostnim svetom OZN in njenimi agencijami vred. Zaradi nenehnih napadov iz zraka z bombniki in migi in po zemlji z džandžavidi ti ljudje tudi prejšnjo deževno dobo niso mogli sejati in zato zdaj nimajo česa žeti. Sestradani so

in opazno izčrpani, mnogi so bolni. Med njimi ni niti enega zdravnika, nimajo nobenih zdravil. Največ jih ubijajo črevesne bolezni in malarija. Ob začetku nove deževne dobe, ki že muči s komarji, skoraj nobena družina nima mreže, niti plastičnih ponjav, na katerih se na drugih kriznih žariščih po svetu postavljajo imena spoštovanih človekoljubnih organizacij. Videl sem jih kuhati novo mlado listje in travo. Obleke so jim v zadnjem letu razpadle – više v gorah sem videl gole ne samo otroke, ampak tudi starše. Najbolj pa nastradajo starejši, ki se ne morejo nadejati pomoči. Ravnatelj šole v votlinah v Tungole (s tisoč šeststo učenci in samo enajstimi nekvalificiranimi učitelji) je povedal, da šola od njegovega zadnjega obiska vsem našim poročilom in lobiranjem navkljub ni bila deležna še nobenega obiska. Nič novinarjev, nič poročevalcev. 'Samo bog nam še lahko pomaga!' je izjavil včeraj vodja plemena Kowalib Kuku Tutu.« – Mar res ni mogoče, da bi ljudem tam doli po svoje pomagali tudi mi, ki živimo tu gori, na Gorenjskem?

Vstajenje prve svetovne vojne

Še en fenomen je, ki je zaznamoval leto 2014: v njem je od mrtvih vstala prva svetovna vojna. Zanj smo sicer vedeli,

a nihče se nanjo ni spominjal. Ob stoti obletnici njenega začetka pa se je po vsem svetu zvrstila cela množica dogodkov, ne le v muzejih, tudi v mnogih drugih ustanovah in v medijih. Nekoliko smo se ji posvetili tudi v Gorenjskem glasu, skupaj z Gorenjskim muzejem smo imeli 9. oktobra Glasovo prejo o Gorenjski in Gorenjcih v letih 1914–1918. Namenili smo ji v celoti tudi 87. snopič Snovanj (29. aprila), v njem pa je bil glavni obsežni intervju z zgodovinarjem mag. Markom Štepcem, ki je ta čas gotovo največji poznavalec dediščine prve svetovne vojne pri nas. V pogovoru se je pokazalo, da je bila tista velika vojna pred stotimi leti mati vseh vojn v 20. stoletju, in že takrat se je začela ločnica med fronto in zaledjem izgubljati. Vse manj je bilo takih, ki bi ostali neprizadeti in bi vojno lahko spremljali le z distance – na ekranih. »Življenje v prvi bojni črti je potekalo v blatu strelskih jarkov ali kamniti kraški vročini ob pomanjkanju vode, z nepokopanimi trupli, ušmi, podganami, ostanki minulih bitk, brez osnovne higijene, v stalnem smradu in obstreljevanju. Zlasti doživetja ofenzive si danes težko predstavljamo in tudi vojakom, ko so se z njo prvič srečali, je bilo to šokantna izkušnja, ki je pustila močan vtis. Mi se danes ukvarjamo z bitkami in poveljniki, pozabljamo pa vsakdanjo umazanijo vojne, v kateri so vojaki živeli, kroženja med strelskimi rovi, zaledjem, bolnišnicami in dopustom. V zaledju so bili vojaki pretreseni nad razliko – čeprav tudi v kavarnah kmalu ni bilo na kavi mleka in sladkorja in je tudi zaledje zajela t. i. totalna mobilizacija; a v njem so civilisti kljub prehrabni krizi vseeno klepetali ob časopisih, v dunajskem Pratru so si ogledovali celo muzejsko rekonstrukcijo strelskega jarka. Vojaki pa so bili ves čas soočeni s smrtjo svojih sotovarišev in marsikdo se na dopustu ni več počutil doma, večjo bližino je občutil s tistimi, s katerimi je delil svoj boj za preživetje. Vse to je seveda vplivalo na dvajseto stoletje.«

Namesto sklepa: Slovenijo so v letu 2014 poleg »krize«, ki je že stalnica, prizadele predvsem naravne nesreče: žled in poplave. Po svetu pa je vse več vojn in z njimi povezanih humanitarnih katastrof. Brez naravnih in družbenih nesreč gotovo tudi v letu 2015 ne bo šlo, zato si zaželimo le, da bi jih bilo manj.

Italijanski ujetniki v Kranju med prvo svetovno vojno / Foto: Muzej novejša zgodovine Slovenije

Ruski ujetniki pomagajo pri pranju in prekuhavanju perila v Bohinjski Bistrici. / Foto: Muzej novejša zgodovine Slovenije

Muzejska družba, ki se je ob stoti obletnici začetka prve svetovne vojne posvetila tej materi vseh novodobnih vojn, se je takole slikala po Glasovi preji v Gorenjskem muzeju 9. oktobra 2014. Z leve: urednica kataloga Barbara Kalan, vodja muzejev v Bohinju Anja Poštrak, zgodovinarja Jože Dežman in Marko Štepec – gosta Preje, oblikovalka kataloga Tjaša Štempihar in v. d. direktorice Gorenjskega muzeja Marjana Žibert. / Foto: Tina Dokl